

VÝKLADOVÝ SLOVNÍK PSYCHOLOGIE (Materiál bude dokončen a projde jazykovou úpravou.)

- detektory rysů** Neurony ve zrakové oblasti mozkové kůry, které reagují na specifické zrakových podnětů (např. linie nebo úhly).
- hormony** Chemičtí přenašeči informací vylučování endokrinními žlázami do krve, které jsou jejím prostřednictvím dopravovány k orgánům.
- hraniční porucha osobnosti** Typ osobnosti vyznačující se nestálostí sebeobrazu, nálady a sociálních vztahů a nedostatečně jasnou představu vlastní totožnosti.
- hypotéza** Konkrétní ověřitelné tvrzení, které bývá vyvozování z teorie.
- hypotéza lingvistické relativity** Hypotéza, podle níž jazyk určuje, či přinejmenším ovlivňuje způsob myšlen.
- hypotéza obličejové zpětné vazby** Hypotéza, že změna výrazu tváře dokáže navodit odpovídající změny emočního stavu.
- chuťové pohárky** Síť buněk obsahující chuťové receptory.
- id** V psychoanalytickém pojetí primitivní, nevědomá součást osobnosti obsahující základní pudy, která reaguje na základu principu slasti.
- ikonická paměť** Promíjívá sensorická paměť na zrakové podněty, která trvá zlomek vteřiny.
- implicitní paměť** Nevědomé vybavení předchozí zkušenosti, která se projevuje nepřímou, a sice vlivem na výkon.
- instinkt** Hluboce zakořeněný vzorec chování, které není naučené, je stejné pro všechny příslušníky rodu a vyvolává ho specifický podnět.
- intelligence** Schopnost učit se ze zkušenosti a úspěšně se přizpůsobovat prostředí.
- intelligenční kvocient (IQ)** Původně poměr mezi mentálním a chronologickým věkem, nyní výsledek srovnání jedince výkonu s výkonem jeho vrstevníků.
- interneurony** Neurony centrálního nervového systému, které propojují smyslové podněty a motorické reakce.
- jazyk** Druh komunikace sestávající ze zvuků, slov, významů a pravidel pro jejich spojování.
- kinestetický systém** Struktury rozmístěné v celém těle, jež nás informují o poloze a pohybech tělesných částí. (***) rovnovážné ústrojí (***)
- klasické podmínování** Druh určení, při němž se jedinec spojuje jeden podnět s dalším (tzv. Pavlovovského podmínování).
- kognice** Obecné označení duševních procesů jako myšlení, poznávání a pamatování.
- kognitivní disonance** Nepříjemný psychický stav, k němuž dochází, chováme-li se v rozporu s našimi zásadami.
- kolektivní nevědomí** Jungův termín označující paměť obsahující představy a myšlenky, které lidstvo získalo v průběhu evoluce.
- konstanta tvaru** Tendence vnímat objekt ve stálém tvaru navzdory změnám úhlu pohledu. (***) stálost tvaru (***)
- konstanta tvaru** Tendence vnímat objekt ve stejné velikosti navzdory změnám rozsahu obrazu na sítnici. (***) stálost tvaru (***)
- konvergence** Binokulární vodítka pro vnímání hloubky, které spočívá v tom, že při přibližování objektu stáčíme oči k sobě.
- korelace** Statistická veličina měřící stupeň souvislosti dvou proměnných.
- krátkodobá paměť** Způsob uchování informací, na jehož základě se v paměti udrží přibližně sedm položek po dobu dvaceti vteřin, a poté je materiál buď přesunut do dlouhodobé paměti, nebo ho jedinec zapomene.
- krystalická inteligence** Druh inteligence, v níž se odráží nahromaděné vědomosti a slovní dovednosti. (***) mylně uvedeno *krystalizovaná* (***)
- křivka zapomínání** Graf, z něhož vyplývá, že objem zapomínání informací nejrychleji klesá ihned po skončení učení a posléze se ustálí.
- lidský genom** Genetický „plán“ stavby a podoby lidského jedince. (***) genom (***)
- mentální modely** Intuitivní teorie o způsobu fungování nejrůznějších věcí.
- mentální nastavení** Tendence vracet se ke strategii řešení problémů, která byla v minulosti účinná.
- mezikulturní výzkum** Studie srovnávající jedince z různých kultur.
- mikrospánek** Krátce trávající spánek během bdělé činnosti.
- mimosmyslové vnímání** Údajná schopnost vnímat podněty neposkytující informace pro smyslové orgány
- mnemotechniky** Pomůcky podporující vyvolávání informací z paměti. (***) mnemotechnické pomůcky (***)
- mnohočetná inteligence** Gardnerova teorie stavící na sedmi druzích inteligence (lingvisté, logicko-matematické, prostorové, hudební, tělesně-kinestetické a interpersonální).
- model zpracování informací** Model paměti, v jeho rámci musí informace projít individuálními stádii na základě procesů pozornosti, kódování, uchování a vybavování.
- monokulární ukazatele hloubky** Vodítka pro vzdálenost, například lineární perspektiva, umožňující nám vnímat hloubku jedním okem.
- morfémy** Nejmenší jednotky jazyka nesoucí význam. (např. předpony, kořeny, přípony)
- motivace** Vnitřní stav dodávající jedinci energii, aby mohl pokračovat na cestě za dosažení cíle.
- mozková kůra** Vnější vrstva mozku zodpovídající za duševní procesy vyššího řádu.
- mozková lateralizace** Tendence hemisfér specializovat se na odlišné funkce.
- multikulturní výzkum** Studie srovnávající různé etnické a národnosti menšiny v rámci rozsáhlých kultur.
- nejmenší rozlišitelný rozdíl (NRR)** Nejmenší změna podnětu, kterou dokážeme zaznamenat.
- nepodmíněná reakce (NR)** Nenaučená reakce (slnění) na nepodmíněný podnět (potrava).

nepodmíněný podnět (NP) Podnět (potrava) vyvolávající nepodmíněnou reakci (slinění).

neutrální síť Trsy hustě protkaných neutronů, které se dotvářejí a posilují v důsledku zkušenosti.

neutrony Nervové buňky sloužící jako základní stavební kameny nervového systému.

neurotransmitery Chemické látky v nervovém systému, které přenášejí informace tak, že prostřednictvím synapsí přeskakují z jednoho neuronu na druhý.

obecná inteligence (g) Široce pojatý faktor týkající se inteligence vysvětlují, proč výkon v různých subtestech inteligenčních testů vzájemně zpravidla koreluje.

observační učení Učení, k němuž dochází při sledování chování druhých lidí. (***) učení pozorováním (***)

opakování pro udržení Udržování informací v dlouhodobé paměti na základě opakování. (***)mechanické opakování (***)

operativní podmiňování Proces, v jehož rámci se jedinec učí novému způsobu chování na základě posilování.

osobnost Individuálně odlišný a relativně stálý vzorec myšlení, pocitů, motivů a chování.

paměť Proces uchovávání informací pro budoucí využití.

paobraz Zrakový vjem přetrvávající po dlouhodobém působení podnětu, který již byl odstraněn.

parasympatický nervový systém Oddíl autonomního nervového systému snižující aktivaci a uvádějící tělo do klidového stavu.

percepční iluze (klam) Vzorec smyslových podnětů, který zapříčiňuje mylné interpretace. (***) iluze při vnímání (***)

percepční sada Vliv předchozí zkušenosti a očekávání na interpretaci smyslových podnětů. (***) percepční konstanta(***)

periferní nervový systém Síť nervů vcházejících z centrálního nervového systému do ostatních částí těla. Sestává ze somatického a autonomního nervového systému.

pětifaktorový model Model osobnosti sestávající z pěti základních rysů: neuroticismus, extroverze, otevřenost vůči zkušenosti, přívětivost a svědomitost.

podmíněná reakce (PR) Naučená reakce (slinění) na klasicky podmíněný podnět (zvonek).

podmíněný podnět (PP) Neutrální podnět (zvonek), který posléze dokáže vyvolat klasicky podmíněnou reakci (slinění).

podněcování (priming) Tendence na základě předchozího slova nebo pojmu reagovat v situaci, jež nastane.

podprahové sdělení Podnět prezentovaný pod prahem rozpoznatelnosti.

pojem Mentální uskupení osob, myšlenek, událostí či objektů, které mají společné vlastnosti.

pokus a omyl Strategie řešení problémů, při níž jedinec zkouší různá řešení, až narazí na správné.

posílení Jakýkoli podnět, který při operantním podmiňování zvyšuje pravděpodobnost výskytu předchozí reakce.

potřeba intimity Touha po blízkém vztahu, který se vyznačuje otevřenou a intimní komunikací.

potřeba moci Silná touha získat významné postavení a vliv na druhé lidi.

potřeba sounáležitosti Touha navazovat a udržovat sociální kontakty.

pozornost Stav vědomí sestávající z vjemů, myšlenek a pocitů, na něž je jedinec v daný okamžik zaměřený.

pozorování chování Druh výzkumu založený na pozorování jedincova chování v přirozených podmínkách.

pracovní paměť Označení krátkodobé paměti coby aktivní pracovní plachy, na ní jsou informace ihned dostupné.

práh Stupeň stimulace potřebný k vyvolání nervového impulzu.

praktická inteligence Schopnost odhalovat nové situace a přizpůsobovat se požadavkům každodenního života.

procedurální paměť Naučené zvyky a dovednosti uložené v dlouhodobé paměti.

propracované opakování Technika přesunu položek do dlouhodobé paměti na základě hlubšího myšlenkového rozpracování.

prototyp Typický zástupce třídy, který obsahuje nejvíce vlastností pro ni příznačných.

průzkum Výzkumná metoda založená na ústním či písemném dotazování velkého počtu lidí.

předoperační stádium Piagetovo druhé stádium kognitivního vývoje, v němž jsou dvou až šestileté děti schopny činit úvahy na základě intuice a prologického myšlení.

představa Mentální reprezentace informace ve zrakové formě.

předvídaní emočního stavu Proces, na jehož základě souvislosti s předchozími pozitivními i negativními událostmi odhadujeme, jak nám bude v budoucnosti. (***) intuitivní předpověď (***)

přesnost kódování Pravidlo vymezující, že podnět zakódovaný spolu s prožitkem může v budoucnu zapříčinit vyvolání vzpomínky na základě kontaktu s daným podnětem.

převrácené figury Kresba, již je možno vnímat více způsoby podle úhlu pohledu. (***) reverzibilní figura (***)

přístup Pozitivní, negativní nebo smíšená reakce na jedince, objekt nebo myšlenku.

psychofyzika Výzkum vztahů mezi fyzickou stimulací a subjektivním prožíváním.

psychologie Vědecké studium chování a mysli.

pudová teorie Předpoklad, že fyziologické potřeby navozují stav napětí, jenž motivuje jedince k uspokojení potřeby.

reaktivní výtvar Obranný mechanismus, při němž jedinec předvádí nepřijatelné pocity v jejich protiklady. (***) záminková reakce (***)

receptivní pole Oblast sítnice, při jejíž stimulaci v buňce vzniká reakce v rámci zrakového systému.

receptory Specializované neutrony připomínající neurotransmitery.

reflex Vrozená automatická reakce na senzory podnět.

REM spánek Stádium spánku vyznačující se rychlým pohybem očí a průběhem snů.

retroaktivní interference Stav, kdy nové informace narušují dříve zapamatovaný materiál.

rohovka Průzračná svrchní vrstva oka, na níž se láme světlo v takovém úhlu, aby bylo v oku zaostřeno.

Rorschachova metoda Projektivní test osobnosti, při němž jedinec uvádí, co mu připomínají inkoustové skvrny.

rozdělená pozornost Schopnost současně věnovat pozornost dvěma či více aktivitám.

selektivní pozornost Schopnost zaměřovat pozornost na jeden podnět a na další nedbat, jak je tomu při jevu koktajl party. (***) výběrovost vnímání(***)

sémantická Vlastnost jazyka, na jejímž základě si můžeme sdělovat významy.

sémantická síť Složitá síť sémantických vztahů, která spojuje prvky v paměti tak, že vybavení jednoho má následek vybavení dalšího.

senzorická paměť Systém uchovávání informací, který zaznamenává informace získané ze smyslových orgánů až po dobu tří vteřin.

senzorické neurony Neurony vysílají signály za smyslu, kůže, svalů a vnitřních orgánů do centrálního nervového systému.

sériový poziční efekt Graf ve tvaru písmene U, z něhož vyplývá tendence, že si jedinci zapamatují více položek ze začátku a z konce seznamu než z prostřední části. (***) křivka umístění (***)

schéma V Piagetově pojetí mentální reprezentace světa řídicí procesy asimilace a akomodace.

sítnice Zádňá několiknásobná část oka, kde tyčinky a čípky předvádějí světlo na nervové podněty.

slepá skvrna Úsek sítnice, kudy vychází rakový nerv. Nevyskytují se na něm tyčinky ani čípky a nereaguje na světlo.

sluchová lokalizace Schopnost posoudit směr přicházejícího zvukového podnětu.

smyslová adaptace Pokles citlivosti vůči podnětu v důsledku častého kontaktu s ním.

somo Tělo neuronu.

somatický nervový systém Oddíl periferního nervového systému, který přenáší signály ze smyslových orgánů do centrálního nervového systému a odtud do kosterních svalů.

spánek nREM Stádium spánku nevyznačující se rychlými očními pohyby.

stádium formálních operací Piagetovo čtvrté stádium kognitivního vývoje, v němž jsou dospívající schopni logického a abstraktního myšlení.

stádium konkrétních operací Piagetovo třetí stádium kognitivního vývoje vyznačující se schopností logického usuzování.

stálost objektu Povědomí o tom, že objekty existují i poté, co se ztratí jedinci ze zorného pole, což si začínáme uvědomovat od šestého až osmého měsíce věku.

Stroopův test Test pojmenovávání barev, na jehož základě se poznává automatizace často prováděných činností, například čtení.

sympatický nervový systém Oddíl autonomního nervového systému řídicí vůlí neovládanou činnost různých orgánů a připravující organismus do stavu pohotovosti.

sympatický nervový systém Úsek autonomního nervového systému energii na potřebnou činnost.

synapse Spojení mezi terminálním zakončením na axonu jednoho neuronu a dendritu následujícího.

synestézie Vzácný stav, při němž stimulace jedné smyslové modality vyvolá vjem v jiné.

syntax Gramatická pravidla, podle nichž se řídí uspořádávání slov do vět.

štěpení (chunking) Proces seskupování dílčích informací do větších celků či trsů, aby se zvýšila kapacita krátkodobé paměti.

telegrafická řeč Raná, stručná forma řeči, pro niž je příznačné vynechávání nejdůležitějších slov, podobně jako je tomu při psaní telegramů („Víc mléka“).

teorie Uspořádaný soubor pravidel, který popisuje, předvídá stejný pro ně i druhé jedince.

terénní výzkum Výzkum provádění v reálných, nepřipravených podmínkách.

thalamus Limbická struktura převádějící nervové podněty mezi smysly a oblastmi mozkové kůry.

transdukce Proces převádění tělesné energie do podoby senzoričtých nervových impulzů.

triarchická teorie inteligence Sternbergova teorie vycházející ze tří druhů inteligence: analytické, tvořivé a praktické.

trichromatická teorie Teorie barevného vidění, podle níž sítnice obsahuje tři druhy receptorů pro modrou, červenou a zelenou barvu, jejichž kombinací vznikají barvy.

tvorba lexikálního rozhodování Experimentální úkol, při němž jsou jedinci prezentovány kombinace písmen a on se musí co nejrychleji rozhodnout, zda tvoří smysluplné slovo. (***) slovní úsudek (***)

tvořivost Intelektuální a motivační procesy vedoucí k novým nápadům, myšlenkám, uměleckým výrobkům a formám.

tyčinky Tyčkově tvarované fotoreceptory na sítnici, které jsou vysoce citlivé na světlo.

učení Relativně trvalá změna vědomosti nebo chování pramenící za zkušenosti.

validita Rozsah, v jakém test měří nebo předvídá to, co by měřit měl.

vědomí Vnímání působících podnětů, prožívání myšlenek a pocitů v daném okamžiku.

vestibulární systém Vnitřní ucho a mozkové struktury podílející se na vnímání rovnovážného stavu.

věta Systematicky uspořádaná slova vyjadřující myšlenku, tvrzení, záměr, žádost či otázku.

vzhled Druh řešení problémů, kdy řešení jakoby samo naskočí do mysli.

vnější motivace Touha účastnit se aktivity pro peníze, uznání a další konkrétní výhody.

vnímání hloubky Využití zrakových vodítek při odhadu hloubky a vzdálenosti mezi objekty.

vnímání Proces výběru, třídění a interpretace vjemů.

vnímání Procesy, na jejichž základě smyslové orgány přijímají informace z prostředí.

vnitřní motivace Vnitřní puzení motivující jedince v nepřítomnosti vnější odměny nebo trestu.

volné vybavování Druh úkolu vyžadující zapojení explicitní paměti, při němž si má jedinec vybavovat informace bez pomoci vnějších vodítek (například psaní eseje).

vyhasínání Redukce naučené odpovědi odstraněním vlivu nepodmíněného podnětu (klasické podmiňování) nebo posílení (operativní podmiňování).

Weberův zákon Zákon, podle něhož nejmenší pozorovatelný rozdíl podnětu vnímaný jako stejný podnětu vnímaný jako stejný podnět navzdory změny jako intenzity.

zábleskové vzpomínky (flashbulb memories) Živé, naléhavé vzpomínky na dramatické a emočně vysoce nabitě události.

zachování množství Předpoklad, že fyzické vlastnosti objektu zůstanou stejné, navzdory vnějším změnám vzhledu. (** uchování **)

základní výzkum „Čistě vědecký“ výzkum ověřující teorie a budující základy znalostí oboru.

zákon účinku Zákon vymezující, že reakce následované pozitivními dozvuky se opakují, zatímco v protichůdném případě platí opak.

závislá proměnlivá Proměnná, která se měří při experimentu (její předpokládaný účinek).

zevšeobecnitelnost Rozsah, v němž lze dané zjištění aplikovat na vysoký počet situací a jedinců v populaci.

znovunabytí Tendence druhého podnětu následně po habitaci prvního podnětu podnítit nový zájem (používá se při ověřování, zda kojenci dokážou rozlišovat podněty). (** dishabituace **)

znovupoznávání Druh vybavení informací z explicitní paměti, v jehož rámci jsou jedinci sděleny informace a on musí rozhodnout, zda je již má.

zornice Malá okrouhlá mezera v duhovce, jíž do oka vstupuje světlo.

zrakový nerv Stezka, po níž jsou přenášeny zrakové informace z oční bulvy do mozku.

zrakový útes Přístroj na měření vnímání hloubky u dětí a zvířat.

zvyk Tendence organismu sžívat se s podnětem na základě jeho opakovaného působení.

žlutá skvrna Střed sítnice, kde jsou nahromaděny čípky.

žvatlání Spontánní produkce zvuků tvořících součást řeči, kterou pozorujeme u čtyřměsíčních dětí.

